

Синявська А.

– доктор філософії, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Української академії друкарства

Лісна Т.

– асистент кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Львівська політехніка»

УДК 378.016:811.111+378.016:811.112.2+81'33

ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ КОРПУСІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглядаються дидактичні аспекти використання результатів досліджень у галузі корпусної лінгвістики в процесі викладання іноземної мови.

Представлене наукове дослідження має на меті звернути увагу на перспективи та доцільність використання матеріалів лінгвістичних корпусів у процесі навчання іноземних мов.

Об'єктом дослідження є проблема вибору ефективних методів навчання та інноваційних підходів до формування дидактичних матеріалів для викладання іноземних мов. Предметом аналізу цієї роботи є використання матеріалів лінгвістичних корпусів в процесі формування сучасних дидактичних матеріалів, які забезпечили б максимально ефективне та результативне викладання іноземних мов.

У статті наведено різнопланові визначення поняття «корпус», представлено характеристики шести основних типів корпусів, два з яких – навчальні корпуси (*Learner Corpora*) і паралельні електронні корпуси текстів (*Parallel Corpora*). Дані корпуси, на думку дослідників, пропонують найбільше можливостей їх використання в процесі навчання лексики, граматики та стилістичних особливостей функціонування іноземної мови, а також формування та розвитку навичок та вмінь в галузі усного та письмового перекладу.

Ключові слова: корпусна лінгвістика, викладання іноземної мови, дидактичні матеріали, корпус текстів.

Синявская А.

– доктор философии, кандидат педагогических наук, доцент кафедры иностранных языков Украинской академии книгопечатания

Лисная Т.

– ассистент кафедры прикладной лингвистики Национального университета «Львовская политехника»

ДИДАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ КОРПУСОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

В статье рассматриваются дидактические аспекты использования результатов исследований в области корпусной лингвистики в процессе преподавания иностранного языка.

Представленное научное исследование имеет целью обратить внимание на перспективы и целесообразность использования материалов лингвистических корпусов в процессе обучения иностранным языкам.

Объектом исследования является проблема выбора эффективных методов обучения и инновационных подходов к формированию дидактических материалов для преподавания иностранных языков. Предметом анализа этой

работы является использование материалов лингвистических корпусов в процессе формирования современных дидактических материалов, которые обеспечили бы максимально эффективное и результативное преподавания иностранных языков.

В статье приведены разноплановые определения понятия «корпус», представлены характеристики шести основных типов корпусов, два из которых – учебные корпуса (*Learner Corpora*) и параллельные электронные корпуса текстов (*Parallel Corpora*). Данные корпуса, по мнению исследователей, предлагают больше всего возможностей их использования в процессе обучения лексике, грамматике и стилистическим особенностям функционирования иностранного языка, а также формирования и развития навыков и умений в области устного и письменного перевода.

Ключевые слова: корпусная лингвистика, преподавание иностранного языка, дидактические материалы, корпус текстов.

Synyavska A.

– Doctor of Philosophy, Candidate of Science (Theory of Education),
Associate Professor, Foreign Languages Department,
Ukrainian Academy of Printing

Lisna T.

– Teacher, Department of Applied Linguistics,
Lviv Polytechnic National University

DIDACTIC ASPECT OF LINGUISTIC CORPORA USAGE IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE STUDIES

Didactic aspects of the results of researches in the field of corpus linguistics during the process of a foreign language teaching are examined in the article.

The aim of this scientific paper is to draw attention to the prospects and expedience of the use of linguistic corpora materials in the process of foreign languages studies.

The object of the research is selection of efficient methods of studies and innovative approaches to compile didactic materials for foreign languages teaching. The subject of the analysis of this article is the use of linguistic corpora materials in the process of modern didactic materials preparing that would ensure highly effective and efficient teaching of foreign languages.

Various approaches to define the notion “corpus” are disclosed in the article, six basic types of corpora are characterized, two of them are Learner Corpora and parallel electronic texts corpora (Parallel Corpora). These corpora, in scientists’ opinion, have the most possibilities of their use for vocabulary and grammar studies, stylistic features of foreign language functioning, as well as formation and development of skills and abilities in the field of oral and written translation.

Keywords: *corpus linguistics, foreign language teaching, didactic materials, text corpus.*

Постановка проблеми. Сучасні інтеграційні та глобалізаційні процеси на світовій арені пропонують молодим фахівцям величезне поле діяльності та широкі можливості застосування власних здібностей та реалізації талантів. Водночас такі тенденції зумовлюють якісну зміну вимог до набутих знань та навичок а також фахової компетенції учасників даних процесів. Зокрема володіння іноземними мовами та успішна адаптація в іншомовному середовищі стає сьогодні невід’ємною

часткою фахової компетентності перспективного спеціаліста. Сформованість фахово-орієнтованої інтеркультурної комунікативної компетентності як складової частини функціональної компетентності студентів має на меті формування широкого спектру різнорівневих умінь та навичок, що є релевантними та необхідними для навчальної й фахової самореалізації, а також для високої конкурентоспроможності на ринку праці. Професійна орієнтованість навчання іноземної мови передбачає розвиток вмінь сприймати й продукувати текстовий матеріал в письмовій та усній формі в галузі обраної спеціальності на базі набутих фахових знань та належного рівня фахових компетентностей, сформованих в процесі вивчення профільних дисциплін, а також внаслідок доступу до широких масивів автентичних текстів професійно-орієнтованого спрямування. Іншомовні тексти такого плану зазвичай містять інформацію про обрану галузь в історичному аспекті, висвітлюють найбільш суттєві досягнення сьогодення, аналізують альтернативні напрями розвитку досліджень різних наукових шкіл даного професійного напрямку, розглядають потенційно перспективні шляхи міждисциплінарних досліджень, враховуючи споріднені спеціальності, прогнозують перспективні тематичні спрямування інноваційних пошуків. Важливою передумовою вирішення такого комплексного завдання є формування відповідних дидактичних матеріалів на основі опрацювання величезної кількості іншомовних текстів та складання до них відповідних лексичних коментарів. Широке впровадження результатів досліджень в галузі корпусної лінгвістики в навчальний процес з іноземної мови може стати дном із найбільш ефективних напрямів такої методичної роботи.

Аналіз останніх досліджень. Корпусна лінгвістика започаткувала своє становлення як нова галузь сучасного мовознавства у зв'язку із швидким розвитком комп'ютерних технологій та широким застосуванням комп'ютерів у житті людини, тобто на початку 1960 рр. Перші дослідження в галузі корпусної лінгвістики було проведено на матеріалі англійської мови у 1963 р. у Браунівському університеті (США) У. Френсисом і Г. Кучерою. Цей корпус, що містив 500 текстових уривків загальним обсягом 1 мільйон слів, було створено з метою дослідження лінгвістичних особливостей американського варіанту англійської мови. Ясність, чіткість та наочність Браунівського корпусу сприяли його швидкій популяризації та використанню як певного еталону для створення інших корпусів текстів [10, с. 40]. Дещо згодом з'явився британський аналог Браунівського корпусу – Ланкастерсько-Осло-Бергенський корпус (Lancaster-Oslo-Bergen), укладений на матеріалі британської масової друкованої продукції 1961 року видання. Анотована версія корпусу датується 1985 роком. Формування зазначених корпусів створило передумови для різноаспектних лінгвістичних порівнянь двох варіантів англійської мови (американського й британського) із залученням текстів різних жанрів, доступних для опрацювання з

використанням комп'ютерної техніки. У 80-ті роки ХХ ст. у зв'язку з удосконаленням комп'ютерних технологій, здатних обробляти великі масиви текстів, було створено Британський Національний Корпус (British National Corpus) та Банк Англійської мови (Bank of English). У 1992 році була створена організація "Європейська корпусна ініціатива" [15], яка опрацювала близько 50 корпусів текстів об'ємом від 12 тисяч до 5 мільйонів слів кожен на європейських мовах загальним обсягом 98 мільйонів слів. Ці корпуси містять так звані "паралельні" тексти (текст однією мовою разом із перекладом іншою мовою), що можуть використовуватись як довідник для пошуку потрібних словосполучень. Зауважимо, що термін "корпусна лінгвістика" починає вживатись наприкінці ХХ ст. завдяки публікації в 1984 році збірника наукових праць "Corpus Linguistics: Recent Developments in the Use of Computer Corpora in English Language Research" за матеріалами конференції ICAME "Conference on the Use of Computer Corpora in English Language Research" у м. Неймеген (Голландія) у 1983 р. Розвиток корпусної лінгвістики у Німеччині розпочався наприкінці ХХ ст. Підґрунтям сучасної німецької корпусної лінгвістики вважаються текстові зібрання Інституту німецької мови в м. Маннгейм (IDS). Цей академічний корпус має назву "Das deutsche Referenzkorpus" (DeReKO) [16], перша частина якого була зібрана завдяки плідній співпраці Інституту німецької мови, Інституту машинної обробки мови університету м. Штуттгарт (IMS) та Мовознавчого семінару університету м. Тюбінген протягом 1999 – 2002 рр. Метою укладання цього корпусу була найповніша репрезентація сучасної німецької мови з 1956 по 2001 рр. Починаючи з 2002 року DeReKO постійно поповнюється новою інформацією. На сьогодні DeReKO є найбільшим національним лінгвістичним електронним корпусом німецьких писемних текстів та містить у собі 29 мільярдів слів (відповідно 70 мільйонів сторінок словника), які подані у відповідному лінгвальному контексті, що закодований у певному текстовому форматі та повністю відповідає оригіналу. Наступне місце за обсягом матеріалу посідає базовий корпус текстів Берлінсько-Бранденбурзької Академії наук "Das Wortauskunftssystem zur deutschen Sprache in Geschichte und Gegenwart" (DWDS), активна розробка якого проходила з 2000 по 2003 рр. Загалом національний академічний корпус містить приблизно 9,2 мільярдів слів, серед яких 1,5 мільярдів знаходяться у вільному доступі, та складається з текстів художньої літератури (28,42 %), преси (27,36 %), наукових текстів (23,15 %) та так званих текстів для ужитку (Gebrauchsliteratur), тобто реклами, підручників, текстів пісень тощо (21,05 %).

Предметом розгляду низки лінгвістичних та педагогічних досліджень на сучасному етапі є перспективи застосування іншомовних корпусів у процесі навчання іноземних мов. Цей напрям найбільш активно розвивається за кордоном. Значні напрацювання, які стосуються особливостей використання дидактичного аспекту корпусної

лінгвістики мають західні спеціалісти з викладання англійської мови як іноземної (А. О'Кіфі, М. МакКарті, Р. Картер та ін.). Останнім часом українські педагоги та лінгвісти теж звертають увагу на доцільність використання надбань корпусної лінгвістики в процесі викладання мовних дисциплін (С. Бук [1], Л. Кунич [6]).

Метою даного дослідження є розгляд практичних можливостей та перспектив використання матеріалів корпусної лінгвістики для навчання іноземної мови на основі поєднання лінгвістичних і методичних досліджень. Об'єктом дослідження є проблема вибору ефективних методів навчання та інноваційних підходів до формування дидактичних матеріалів для викладання іноземних мов. Предметом аналізу цієї роботи є використання матеріалів лінгвістичних корпусів в процесі формування сучасних дидактичних матеріалів, які забезпечили б максимально ефективно та результативно викладання іноземних мов, зокрема англійської та німецької.

Виклад основного матеріалу. В історичному плані лінгвістика, як одна з найдавніших наук, завжди розвивалась у тісній взаємодії з іншими науками й напрямками суспільної діяльності, виконуючи певні соціальні замовлення. Корпусна лінгвістика на сучасному етапі розвитку розглядається як прикладна наукова дисципліна, що описує реальні мовні явища, їхні елементи та структуру на основі аналізу автентичних письмових або усних текстів, зібраних у лінгвістичні текстові корпуси. «Саме корпусна лінгвістика стала одним з провідних технологічних інструментаріїв лінгвістичних досліджень останніх десятиліть» [4, с. 272]. Центральним об'єктом корпусної лінгвістики є корпус текстів, під яким зазвичай розуміють «призначену для різноманітних лінгвістичних досліджень лінгвістично компетентно описану сукупність мовних чи мовленнєвих даних, які подані в електронній формі та споряджені відповідним спеціалізованим програмним забезпеченням» [5, с. 29]. Корпусна лінгвістика вивчає мову як соціальне явище, що описується заснованими на досвіді даними, тобто в певному мовленнєвому акті. «Саме в текстах мова проявляє себе як соціальний феномен, оскільки саме в них її можна записати, описати й проаналізувати. Більшість текстів зустрічаються у вигляді мовленнєвих актів, тобто як соціальна взаємодія між членами певного мовного суспільства» [14, с. 112]. Концептуальні засади корпусної лінгвістики як напряму прикладної лінгвістики були започатковані у 60-х роках минулого століття у США і деяких західноєвропейських країнах, проте її бурхливий і особливо успішний розвиток залежав і визначався розвитком комп'ютерної науки та інженерії, потужність технологій яких тільки з середини 80-х років стали достатніми для широкого розгортання досліджень і впроваджень методів корпусної лінгвістики, зокрема, у процес навчання іноземної мови. Основним поняттям корпусної лінгвістики вважається «корпус текстів» як філологічний об'єкт у вигляді певним чином організованої множинності, елементами якої виступають тексти, об'єднані за певним

принципом Дослідження корпусної лінгвістики визначають наступну типологію корпусів текстів:

1) дослідницькі корпуси, призначені для теоретичних і експериментальних прикладних досліджень поліфункціональних аспектів мовних систем; широкого застосування набули комп'ютерні конкорданси – програми обробки текстів для виконання лінгвістичної задачі пошуку заданої морфеми або смислової лексичної одиниці в контексті з метою отримання численних прикладів для демонстрації певних мовних явищ у природних комунікативних ситуаціях і їх відповідного аналізу;

2) моніторні корпуси, тісно пов'язані з дослідницькими корпусами за цілями використання з додатковим спрямуванням на вивчення динаміки мовленнєвих явищ, проведення контент-аналізу; включають корпуси з різних галузей наук (корпус із соціології, астрофізики тощо);

3) статичні корпуси для аналізу стилю, до яких відносять авторські корпуси, корпуси текстів письменників

4) ілюстративні корпуси, головним чином призначені для підтвердження й аргументації певних лінгвістичних фактів, припущень, результатів, отриманих за допомогою інших методів дослідження і процедур лінгвістичного аналізу; до ілюстративних відносять і категорію навчальних корпусів;

5) багатомовні корпуси або корпуси паралельних текстів, які використовуються в навчанні методів та прийомів перекладу для аналітичного співставлення: а) двох компонентів – оригінального тексту й тексту або текстів перекладу як вторинного мовного продукту (Unidirectional); б) з додаванням третього компоненту – зворотного перекладу (Bidirectional or reciprocal);

б) мультимедійні корпуси, які по суті відмінні за формою презентації текстового матеріалу, оскільки окрім текстового формату включають відео і аудіо. [8, с. 183].

Корпусний підхід дає можливість найбільш ефективно розглядати мінливість мовної системи в аспекті соціальних, історичних та географічних варіацій. Для вирішення дидактичних завдань викладання іноземних мов найбільш зручними для користування вважаються British National Corpus Sampler, The Longman Corpus, Gutenberg Texts, LIMAS та ін. З усіх типів корпусів у методиці навчання іноземної мови й перекладу найбільш ефективним і перспективним є використання навчальних корпусів (Learner Corpora) і паралельних електронних корпусів текстів (Parallel Corpora), які становлять підґрунтя дидактично-орієнтованої корпусної лінгвістики. Корпуси усних та письмових текстів можуть бути використані з метою визначення ключових слів та складання на їх основі переліку активної лексики, частотних словників термінів для професійно-орієнтованого навчання іноземної мови. [7, с. 138]. Запорукою об'єктивності корпусних методик слугує можливість працювати з величезним обсягом вибірки текстів, оскільки відомо, що

вірогідність висновків щодо частотності й релевантності будь-якого лінгвістичного явища залежить від кількості аналізованих прикладів і різноманітності пропонованих контекстів. Корпусні дослідження дають можливість удосконалювати викладання граматики іноземної мови сучасного природного усного спілкування. Корпусні методики на основі колекцій, бібліотек та масивів текстів дозволяють отримати відображення реального функціонування мови, а також виявити суттєві відмінності граматики усної комунікації від граматики стандартної письмової мови на основі критичного переосмислення положень описової граматики

Висновки. Переваги корпусного підходу до вивчення мовних і мовленнєвих явищ пояснюються його особливостями. Серед цих особливостей слід виділити наступні: можливість та необхідність оперувати великою репрезентативною добіркою текстів; емпіричність дослідження, яка дозволяє вивчати реальні слововживання в природному мовному середовищі; широке використання лінгвостатистичного та якісного аналізу текстового матеріалу; прикладний характер дослідження з подальшим впровадженням у навчальний процес; легка адаптованість до інформаційно-комунікаційних технологій та програм-конкордансів; забезпечення умов інтерактивності на етапах дослідження, навчання та контролю в процесі викладання іноземних мов. З огляду на вказані переваги доцільним є продовження досліджень в цій галузі.

Перспективи подальших розвідок. Взаємопоеднання результатів досліджень корпусної лінгвістики та лінгводидактики дає можливість впроваджувати корпусні технології в процес навчання та самостійної науково-дослідної роботи з дисципліни іноземна мова. Методи корпусної лінгвістики можуть бути покладені в основу новітніх дидактичних розробок, спрямованих на створення навчально-методичних посібників та підручників. Використання технологій корпусної лінгвістики розширює можливості викладача іноземної мови на етапі підготовки до занять на матеріалах відомих корпусів, а також на основі малого сформованого зі спеціальною метою корпусу предметної галузі, тому дослідження в цьому напрямі можуть бути надзвичайно перспективними

Література

1. Бук С. Н. Учнівські корпуси в методиці викладання іноземної мови. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*: зб. наук. праць. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2007. Випуск 2. С. 19–23.
2. Ванівська О. І. Основні підходи до аналізу мовних даних у корпусній лінгвістиці. *Наукові записки*. Вип. 27. Серія “Філологічна”. Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2012. С. 3–8.
3. Грітченко І. А. Впровадження інтернет-технологій в освітній процес підготовки майбутнього вчителя іноземної мови. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*: зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань: ПП Жовтий О. О., 2011. Випуск 39. Частина 1. С. 103–109.

4. Кульчицький І. М. Корпуси текстів як лінгвотехнологічне підґрунтя виявлення змін в українській мові. *XX–XXI століття: жанрово-стильові й лінгвістичні метаморфози в українській мові та літературі*: Монографія / гол. ред. А. Архангельська, ред. О. Левченко, О. Тищенко та ін. Оломоуць: Університет ім. Ф. Палацького, 2016. С. 269–298.

5. Кульчицький І. М. Технологічні аспекти укладання корпусів текстів. *Дані текстових корпусів у лінгвістичних дослідженнях*. Монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 29–45.

6. Куніч Л. І. Інноваційні технології англійської мови у світлі ідей корпусної лінгвістики. *Імідж сучасного педагога*. 2008. № 9–10. С. 93–95.

7. Саєнко Н. С. Формування індивідуального стилю діяльності викладача іноземних мов у вищій технічній школі. *Наукові записки*: зб. наук. праць Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. № 9. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2011. С. 136–139.

8. Саєнко Н. С. Формування самоконтролю студентів у розвиваючому навчанні іноземних мов. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. № 1 (16). Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д. Г., 2014. С. 182–187.

9. Johns T. F. From printout to handout: Grammar and vocabulary teaching in the context of data-driven learning. *Perspectives on Pedagogical Grammar*. New York: Cambridge University Press, 1994. P. 293–313.

10. Lemnitzer L. Korpuslinguistik: eine Einführung. Tübingen: Gunter Narr, 2006. 220 S.

11. O'Keeffe A., McCarthy M., Carter R. From Corpus to Classroom. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 315 p.

12. Reppen R. Using Corpora in the Language Classroom. New York: Cambridge University Press, 2010. 118 p.

13. Teubert W. Corpus linguistics and lexicography. *Text Corpora and Multilingual Lexicography*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007. P. 109–134.

14. Tschirner E. Korpuslinguistik und Fremdsprachenunterricht. *Germanica Wratislaviensia 129. Acta Universitatis Wratislaviensis Nr.3163*. Wrocław, 2009. S. 117–132.

15. European Corpus Initiative. URL: <http://www.elsnet.org/eci.html>.

16. DeReKo. Das Deutsche Referenzkorpus. URL: <http://www1.ids-mannheim.de/kl/projekte/korpora/>.

Маторина Н.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры германской и славянской филологии Донбасского государственного педагогического университета

Коломийцева В.

– старший преподаватель кафедры белорусского и русского языков Белорусского государственного университета физической культуры
УДК 378.016:811.16

ТВОРЧЕСКИЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ЗАДАНИЯ КАК СПОСОБ СТИМУЛИРОВАНИЯ ИНТЕРЕСА К ИЗУЧЕНИЮ СЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКОВ

В статье рассматриваются творческие задания как средство развития креативных способностей студентов языковых и неязыковых